

gast

**Een andere kijk op levensbeschouwing
en burgerschap in het onderwijs
in een veranderende samenleving**

Ina ter Avest

Gast

*Een andere kijk op levensbeschouwing en burgerschap in het onderwijs
in een veranderende samenleving.*

Ina ter Avest

@2024 Ina ter Avest

ISBN 9789463015134

omslagontwerp en vormgeving Studio Lonne Wennekendonk

tekstredactie Lennart Puijker

foto's persoonlijk archief Ifakat Erdem

druk en uitgave Academische Uitgeverij Eburon

www.eburon.nl / info@eburon.nl

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door

Gemeente Ede

Steunfonds Christelijk Onderwijs

Stichting IDEIS

Stichting Islamitisch Onderwijs Noord-Holland

Stichting Nieuwegen

Stichting Zonneweelde

VUvereniging

VUVERENIGING

Inhoud

Vooraf	5
Om te beginnen...	7
Gedroomd onderwijs	8
1. Helden en hun gedroomde toekomst	13
Nederland, een verzuilde samenleving	15
Ede, van christelijk dorp naar multiculturele stad	17
De komst van 'buitenlandse' kinderen	25
De christelijke Juliana van Stolbergschool	26
Geworteld en bevlogen	27
2. De zoektocht	29
Het team en de 'anders'-gelovige op school	29
Waar staan we?	37
Gaan we?	40
Op weg	41
3. Onderweg	53
Uitdagingen	53
ouders	54
buurthuis De Kolk	62
islamitische en christelijke geloofsgemeenschap	63
schoolbestuur	64
team	73
islamitische school	76
En verder...	77
aan het werk in werkgroepen	85
kritische bondgenoten	87
4. Ingewikkelde ontwikkeling	99
Gastvrijheid	100
Dromen waar maken	104
hoofd	111
hart	113
handen	115
En nu...	125

Vooraf

Dit is het verhaal over de ontwikkeling van een model van en voor onderwijs-in-diversiteit op een christelijke basisschool. Een verhaal over onderwijsinnovatie op het gebied van levensbeschouwelijke verscheidenheid. Een verhaal dat tot stand is gekomen op basis van interviews, het raadplegen van documenten uit het persoonlijk archief van de directeur van de betreffende school, het gemeentearchief van Ede en artikelen waarin over die vernieuwing is geschreven. Een verhaal waarin nagedacht is over wat te vertellen en hoe door dat team van die christelijke school. Ook zijn er keuzes gemaakt – bewust of onbewust – waar de aandacht naartoe ging, wat gehoord is en hoe dat verstaan is.

Dit verhaal gaat over kansrijk onderwijs, waarin iedere leerling de kans krijgt om in samenspraak zichzelf en de ander te leren kennen en om van en met elkaar te leren samen-leven ondanks, of misschien wel dankzij levensbeschouwelijke diversiteit. Dat begint met bekende anderen in de klas en op school (een samenleving-in-het-klein). De klas als oefenplaats voor een leven met onbekende anderen (de samenleving-in-het-groot). Dit verhaal over de ontwikkeling van een model van en voor interreligieus leren aan het einde van 20e eeuw biedt kansen voor levensbeschouwelijk georiënteerd burgerschapsonderwijs in het begin van de 21e eeuw.

Wat volgt is het verhaal van een directeur en zijn team die, gedragen door een gedeelde visie en missie, van betekenis zijn geweest voor leerlingen en hun ouders. Reflectievragen verbinden dit verhaal uit een voorbij verleden met de actualiteit en de toekomst. Deze vragen nodigen uit tot gesprek over de identiteit van de school en ieders bijdrage daaraan in de praktijk van alledag. In het katern 'Toelichting' is de uitleg van kernbegrippen opgenomen ten behoeve van een heldere communicatie. 'Om verder te lezen' bevat enkele publicaties voor de nieuwsgierige lezer. De verschillend gekleurde katernen visualiseren de meerlagigheid van de complexiteit die zich gaandeweg ontvouwde voor de directeur en zijn team.

In de proloog 'Om te beginnen...' opent dit verhaal met een casus van dat onderwijsdiversiteitsmodel. Daarna volgt in hoofdstuk 1 een schets van de periode waarin de ontwikkeling van dit model plaatsvond: de jaren 80 van de vorige eeuw. Kenmerkend voor die tijd was de verzuiling in Nederland en in Ede (waar dit voorbeeld zich afspeelt), een stadje in de Biblebelt. Het eerste hoofdstuk sluit af met de motivatie van de directeur en de aanleiding tot zijn besluit om samen met zijn team om het onderwijs op zijn school te veranderen.

Hoofdstuk 2 wordt breed ingezet en is in z'n geheel gewijd aan de positionering van het team, bij de start van hun zoektocht naar het

omgaan met andersgelovige leerlingen, en de vragen die zij zich daarbij gesteld hebben. In hoofdstuk 3 wordt het team op de voet gevolgd op de weg die zij kozen. In dat hoofdstuk is een beschrijving van het in ontwikkeling zijnde model opgenomen, een model waarmee het team geschiedenis heeft geschreven. Inzoomend blijkt dat één en ander niet zonder slag of stoot ging, en precies dat lijkt kansen te bieden voor nu. De kansen zitten niet alleen in successen; verscholen onder hobbels en tegenslagen – zowel binnen het team als buiten de school, in de wijk en (inter)nationaal – zijn ook aanknopingspunten te ontdekken. Zij kleuren het derde hoofdstuk.

De vragen ‘hoe het kwam’ en vooral ‘hoe nu verder’ staan centraal in het laatste hoofdstuk, hoofdstuk 4. Dit hoofdstuk zoomt uit en richt zich op de actualiteit van levensbeschouwelijk onderwijs in een superdiverse samenleving. Naast een drietal concrete aandachtspunten voor een nieuwe stap in denken en handelen van leerkrachten met betrekking tot een samenleving met anders-gelovigen (die mensen immers voor elkaar zijn), wordt die stap vooral gemarkeerd door de overgang van ‘gastvrijheid verlenen vanuit christelijk perspectief’ naar ‘gast zijn in gelijkwaardigheid in wederkerigheid’. *Gast* biedt geen nieuwe theorie of methode voor levensbeschouwelijk onderwijs in een superdiverse samenleving. *Gast* zet de boel op z'n kop: van gastvrijheid verlenen aan de ander die gast is in jouw wereld, naar gast willen zijn in de wereld van de ander.

Dank is verschuldigd voor de totstandkoming van deze publicatie aan Bart ten Broek, de directeur van de Juliana van Stolbergschool in Ede en de inspirator van het ontwikkelde model van en voor onderwijs-indiversiteit. Evenals de directeur hebben de adjunct-directeur, twee oud-leerkrachten en de schoolmaatschappelijk werkster in interviews hun herinneringen opgehaald. Veel dank komt Barbara de Kort toe voor haar kritische noten bij eerdere versies van dit verhaal.

leeshulp

- Belangrijke begrippen zijn in de tekst in het rood afgedrukt en worden voorzien van een korte toelichting in licht-geel gekleurde katernen.
- Publicaties om verder te lezen staan vermeld onder de toelichting bij elk begrip.
- Reflectievragen staan genummerd in de marge van de tekst, en zijn te vinden in de rode katernen.

Om te beginnen...

Googelend op 'inclusief onderwijs' verschijnen in een mum van tijd pagina's lang verwijzingen naar websites, boeken en artikelen. 'Inclusief' heeft nogal eens betrekking op het inbedden van kinderen met een lichamelijke handicap, een leerachterstand of psychische problemen, kortom: kinderen met een 'rugzakje'^{p.118}, in het gangbare onderwijssysteem. Verder surfend toont de zoekmachine ook termen als 'diversiteit', 'omgaan met verschillen', 'culturele sensitiviteit' en, last but not least, 'gelijke kansen'. Het is duidelijk: inclusiviteit is trending; schoolleiders sturen aan op (meer) inclusiviteit, leerkrachten werken aan inclusiviteit, en ouders overwegen het al dan niet bij de schoolkeuze voor hun kind. Iedereen heeft echter eigen gedachten en beelden bij inclusiviteit. Dat zorgt voor verwarring. De term 'inclusief onderwijs' verdient een update.

p.35
reflectie
vraag 1

Gedroomd onderwijs

Het is een maandag in november. Basischoolleerkracht Hella van de onderbouw staat bij de ingang van haar lokaal. Ze verwelkomt de kinderen met een glimlach en een vriendelijk woord voor elke leerling; een vraag of een opmerking speciaal voor dit ene kind. ‘Elk kind een aandachtskind’. Sommigen van haar leerlingen zijn in een kerk gedoopt, anderen hebben de eerste soera in hun oor gefluisterd gekregen bij de geboorte en weer anderen hebben geen weet van geloof en gezins- of familierituelen. Voor al Hella’s leerlingen geldt ‘anders is heel gewoon’.

Leerkracht Hella kan een glimlach niet onderdrukken als ze Mehmet zoals altijd door de gang huppelend op zich af ziet komen, ze stelt een vraag aan Rabia – haar oma is een paar dagen geleden overleden en alles wordt in gereedheid gebracht voor de begrafenis in Marokko – en Vincent herinnert ze aan het briefje voor de ouderavond: heeft hij het vandaag bij zich?

Binnengekomen pakken de leerlingen – al kletsend, giechelend en stoeiend – hun stoel en vormen een kring.

Als iedereen er is, verandert het geroezemoes in stilte; geduldig wachten de kinderen op de leerkracht die met haar stoel een plaats in de kring zoekt. Leerkracht Hella kijkt rond en opent het kringgesprek met de vraag: ‘Wat heb je vandaag meegekregen als pauzehapje en voor de lunch, en wie heeft daarvoor gezorgd?’ Alle leerlingen pakken hun trommeltje, behalve Vincent. Hij heeft niets bij zich. De inhoud van de trommeltjes wordt op een tafel midden in de kring neergelegd en vormt een grote diversiteit aan lekkers: ontbijtkoek, brood met kaas, pasta, fruit, een pakje appelsap, een bekertje

yoghurt. Het gesprek ontspint zich rondom vragen als: ‘Wat maakt een pauzehapje tot een lekker hapje, en wat maakt het tot een gezond hapje?’, ‘Waar komt jouw pauzehapje vandaan en wie heeft het klaargemaakt om mee naar school te nemen?’, en de ultieme vraag: ‘Wie zorgt er voor jou?’

Deze laatste vraag vormt de opmaat voor het vertellen van een verhaal. Deze keer een verhaal uit godsdienstige tradities. Het verhaal over Gods zorg voor het dagelijks brood: het Manna-verhaal (in de Bijbel – Exodus 16:1-36; in de Koran – Soera 20:80-82). Leerkracht Hella eindigt het verhaal met: ‘Elke dag zorgde God voor genoeg eten voor alle mensen. Zo zorgt jouw vader/moeder/tante/... elke dag voor genoeg eten voor jou, en zorgen wij voor elkaar als je vader/moeder/tante/... een keer niets heeft kunnen meegeven, zoals vandaag voor Vincent.’

Ook in de midden- en bovenbouw is de dag met een kringgesprek begonnen, en heeft daarna het Manna-verhaal geklonken.

Waar bij de jongste leerlingen ‘goede zorg’ (door moeder/vader/tante/...) en ‘zorgen voor elkaar’ gethematiseerd is, ligt in de middenbouw de nadruk op ‘zorg voor genoeg voedsel voor iedereen’. Dat onderwerp wordt in de loop van de week in verschillende lessen verder uitgediept.

De leerlingen van de bovenbouw lezen na het kringgesprek per beurt hardop de beide teksten van het Manna-verhaal, zoals die in de Bijbel en in de Koran zijn opgetekend. Ze onderzoeken met elkaar hoe de doorvertelling en optekening van die verhalen verschillen en overeenkomen. In dialoog

verkennen de leerlingen de betekenis(sen) van deze teksten daar en toen, en hier en nu.

Een toekomstdroom, zo'n begin van de dag? Een fragment uit een tekst die een student van de lerarenopleiding inleverde naar aanleiding van de opdracht een 'droom-school' van inclusief onderwijs te beschrijven?

Nee!

Dit is een geanonimiseerde bewerking van het begin van zomaar een dag in 1986 (!) op de Juliana van Stolbergschool in Ede. Een christelijke school in de Biblebelt; een school die van kleur verschoot en zich ontwikkelde tot wat aanvankelijk een ontmoetingsschool genoemd werd, later een school op christelijk-islamitische grondslag en weer later een school met interreligieus onderwijs. Een school met lessen in godsdienst-levensbeschouwing zoals hierboven geschetst. Hoe is dat proces verlopen? En: wat kunnen wij leren van de ontwikkelingen daar (Ede) en toen (eind vorige eeuw) voor onderwijs-in-diversiteit hier en nu?

1.

Helden en hun gedroomde toekomst

Er is veel geschreven over **inclusief onderwijs**^{p.56} en kansen(on)gelijkheid. Ook over wat 'goed' onderwijs is bestaan talrijke publicaties. Dit verhaal over de Juliana van Stolbergschool in Ede staat in die traditie. Maar het is net even anders. Het gaat om een ontwikkeling waarvan in de jaren 90 gezegd werd dat het een vooruitwijzing was, letterlijk een 'voor-beeld', voor **toekomstbestendig onderwijs**^{p.130}.

Dit verhaal over de Juliana van Stolbergschool gaat niet over criteria voor 'goed' onderwijs. Het gaat niet alleen om voorbeelden van good practice. Ook op valkuilen en misstappen op weg naar kansrijk onderwijs voor elk kind wordt de spotlight gericht. Hindernissen onderweg van monoreligieus naar interreligieus onderwijs, van uitsluiting naar inclusiviteit, van (h)erkenning van eigenheid en het anders-zijn van de ander. De weg van het team van de Juliana van Stolbergschool in de laatste twee decennia van de vorige eeuw – een weg vol struikelblokken en hobbels.